

UMUT VAR

Süryani Tarih Yazıcılığında Türkler

6-9. YÜZYILLAR

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRYANİ TARİH YAZICILIĞINDA TÜRKLERİN KÖKENİNE DAİR KAYITLAR

Süryani tarih yazıcılığı geleneğini temsil eden ve her biri aynı zamanda kilise hiyerarşisinde ruhbanlık görevi de yürüten yazarların hemen hepsi teosentrik (Tanrı merkezli) bir tarih yorumuna sahip olmuşlardır. Onlar, bu bağlamda, tüm tarihsel süreci ve yaşanan tüm hadiseleri Tanrı iradesinin izdüşümü olarak görmüşlerdir. Örneğin büyük depremler, sel felaketleri, devletlerin kuruluşları ve yıkılışları, tarihsel şahsiyetlerin yükseliş ve düşüşleri, kısaca tüm tarihsel hadise ve gelişmeler ya tanrısal bir cezalandırma ya da ilahî mükafat olarak değerlendirilmiştir. Farklı dönemlerde ve nesilden nesile Tanrı'nın bu iradesini kutsal metinler vasıtasıyla anlamaya çalışan insanoğlu ise, nihai kurtuluşu arzulayan bir varlık olarak addedilmiştir.¹ Buna göre, Süryani tarihçiler, Tanrı'nın beşerî hadiselerde gizlenmiş iradesini tefsir edebilmek amacıyla tarih yazmışlardır. Onlar, yine aynı bağlamda, bahis konusu ettikleri olayların önemli

¹ R. G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, çev. K. Dinçer, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015 (6. Baskı), s. 85-86; E. Breisach, *Historiography: Ancient, Medieval & Modern*, Chicago- London: The University of Chicago Press, 1994 (2. Baskı), s. 77-80.

bir bölümünü Kitab-ı Mukaddes'ten ilham almak suretiyle yorumlayarak nakletmişlerdir. Süryani tarihçiler, kaleme aldıkları eserlerde, Türklerin kökeni meselesine de değinmişler ve bu sırada, yukarıda kısaca anlatılan algı dünyalarını konuya ilişkin satırlara da yansıtmışlardır.

Süryanice metinlere yakından bakıldığında, *Mikhael Rabo Kroniği*, *Bar 'Ebroyo Kroniği*, *Bar Bahlûl*'ün *Süryanice Leksikon*'u, *Ari'nın Kitabı* ve yine *Bar 'Ebroyo*'nun Arapça *Muhtasar* adlı eseri, Türklerin kökeni hakkında birtakım bilgiler nakleden kaynaklar olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu kaynaklar, bu hususta iki temel iddia ileri sürmüşlerdir. Bunlardan ilki, Türklerin, Magog'un soyundan geldikleri iddiasıdır ki, geleneğe göre Magog, Nuh peygamberin torunu, Yâfes'in ise oğludur. İkinci söylem ise Türklerin kökenini Hz. İbrahim'in eşi Kantura'ya (ya da Keturah) dayandırmaktadır. Burada altı çizilmesi gereken husus şudur: Yukarıdaki iki iddiadan ilki, Süryani tarih yazıcılığına mensup eserlerde mevcuttur; ikincisini ihtiva eden eserlerin ise Süryani tarih yazıcılığı geleneğine dahil edilip edilemeyeceği tartışmalıdır. Ancak bu çalışmada, birbirini tamamlar mahiyete sahip olmaları nedeniyle her iki iddia da detaylıca ele alınmıştır.

1. TÜRKLERİN MAGOG'UN TORUNLARI OLARAK TANIMLANMALARI

Tufan'dan sonra insan neslinin Hz. Nuh'un oğulları Hâm, Sâm ve Yâfes vasıtasıyla devam ettiği bahsine Tervat'taki *Yaratılış Kitabı*'nın onuncu babı kaynaklık eder. Bu kısımda yer alan milletler tablosunda Hâm, Sâm ve Yâfes'in çocuklarının farklı coğrafyalara dağıldıkları ve buralarda çeşitli kavimler, diller ve yazılar oluşturdukları zikredilir. Geç Antik Çağ ve Orta Çağ'da Yahudi ve Hristiyan tarihçiler de kaleme aldıkları eserlerde bahsettikleri kavimlerin büyük bir kısmını, bu tabloda yer alan şahıs ya da topluluklarla ilişkilendirmiş; böylece söz konusu kavimlerin

karakterlerini ve yapıp ettiklerini Kitab-ı Mukaddes kaynaklı anlatılarla tanımlamışlardır.²

Orta Çağ Hristiyan tarih yazıcılığında milletler tablosunun merkezde yer aldığı en önemli anlatılardan biri de Gog-Magog anlatısıdır. Bu anlatıya göre, Yâfes'in oğlu Magog'un soyundan gelen bir topluluk, kıyametin yaklaştığı bir vakit yeryüzünde kan dökerek bozgunculuk çıkartacak; ancak bu topluluk nihayetinde Tanrı tarafından yok edilecektir.³ Bu eskatolojik anlatı, Orta Çağ boyunca pek çok kavmin kolektif belleğinde benzer tanımlarla yer almıştır. Zira toplumlar, yakın geçmişte karşılaştıkları ve kendileri için bir tehdit olarak algıladıkları diğer toplulukları yeryüzünde bozgunculuk çıkartacak olan Gog-Magog kavmi ile ilişkilendirmişlerdir.⁴ Dolayısıyla Gog-Magog ya da Magog'un soyu şeklinde nitelenen kavimlerin kimliği, zaman ve mekan başta olmak üzere pek çok dinamiğe bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Misal Gog-Magog, Orta Çağ boyunca farklı toplumlar tarafından Vikingler, Türkler ve Moğollar ile ilişkilendirilmiştir. Bu minvalde Gog-Magog anlatısının, Orta Çağ Hristiyan tarih yazıcılığı özelinde ötekini tanımlamak için kullanılan kusursuz bir araç haline geldiği söylenilebilir.

Orta Çağ Hristiyan tarih yazıcılığının bir parçası olan Süryani tarih yazıcılığında ise Magog'un soyundan gelen ve yeryüzünde bozgunculuk çıkartan bu kavim, Türklerle ilişkilendirilmiştir. Bu

² Bu geleneğin önde gelen temsilcileri Flavius Josephus (ö. 100?) ile Romalı Hippolytus'tur (ö.235). Bk. Flavius Josephus, *Antiquities of the Jews* I/IV-VI, İng. çev. S. Havercamp, ed. W. Whiston vd., NY: Bigelow, Brown & CO., 1800, s. 11-28; Hippolytus, *Die Chronik des Hippolytos*, Alm. çev. A. Bauer-O. Cuntz, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1905, s. 46-55.

³ Söz konusu anlatının temellerine ilerleyen sayfalarda Süryani tarihçilerin eserlerinden yapılan alıntılarla değinilecektir.

⁴ Gog-Magog anlatısına dair ayrıntılı değerlendirmeler için bk. *Gog and Magog in Early Christian and Islamic Sources: Sallam's Quest for Alexander's Wall*, ed. V. Douzel vd., Leiden: Brill, 2009.

tasvire ilk olarak *Mikhael Rabo'nun Kroniği*'de rastlamaktayız.⁵ Mikhael Rabo, kroniğinin II. kitabında Hâm, Sâm ve Yâfes'in soyundan gelen bazı kavimleri listelemiş ancak burada Türklerle yer vermemiştir.⁶ Ancak kroniğin tamamen Türkleri konu edinen XIV. kitabında bu minvalde bir kayda rastlanmaktadır:

Türkaye (ܬܪܟܝܐ) veya Turkaye (ܬܪܟܝܐ) denilen bu halk Yâfes soyundandır. Dolayısıyla onlar Magog'un torunlarıdır. Yüce Musa şöyle yazmıştır: Magog, Nuh'un oğlu Yâfes'in oğludur. Onun soyundan gelen ve kuzeydoğuda ikamet eden bu güçlü ve kudretli kavim yeryüzünde yayılmıştır.⁷

Bar 'Ebroyo da kroniğinde Türkleri, Gog-Magog ile ilişkilendirir. Ancak onun, bu konudaki tek kaynağı *Mikhael Rabo Kroniği*'dir:

Azizlerden olan kutsal Patrik Mar Mikhael, onlarla (=Türklerle) ilgili muazzam uzunlukta [yazılar] yazdı ve şöyle dedi: «Bunlar, Nuh oğlu Yâfes'in oğlu Magog'un çocuklarıdır».⁸

⁵ Süryani literatüründe milletler tablosuna yer veren en erken çalışma 8. ya da 9. yüzyılda dillerin kökenleri üzerine kaleme alınan bir metindir. Ancak bu metin, tarih yazıcılığı dahilinde değerlendirilemez. Bk. *Chronica Minora III*, ed. E. W. Brooks vd., Lipsiae: Otto Harrassowitz, 1905, s. 357. Ayrıca bk. A. Hilken, "Language, Literacy and Historical Apologetics: Hippolytus of Rome's lists of literal peoples in the Syriac tradition", *JEastCS*, 72 (2020), s. 1-31.

⁶ Bu listeye göre Makedonlar, Ermeniler, Medler, Yunanlar ve Romalılar Yâfes'in soyundan; Etiyopyalılar, Mısırlılar, Hititler, Hivitler ve Jebusiler Hâm'ın soyundan; Aramiler, İbraniler ve Persler de Sâm'ın soyundan gelmektedir. Buna ek olarak Sâm'ın çocukları doğuda, Yâfes'in çocukları kuzeyde ve Hâm'ın çocukları da güneyde yaşamaktadır. Bk. Sür. metin: Mikhael Rabo, *Chronique*, C. IV, L. II, s. 17; Fr. çev: Mikhael Rabo, *Chronique*, C. II, L.II, s. 14.

⁷ Mikhael Rabo, *Chronique*, C. IV, L. XIV/I, s. 566; Fr. çev: C. III, L. XIV/1, s. 149.

⁸ *The Chronography of Bar Hebraeus I*, İng. çev. ve ed. E. W. Budge, Amsterdam: Philo Press, 1932, s. 195; *Abû'l-Farac Tarihi I*, çev. Ö. R. Doğrul,

Yukarıdaki kayıtların oluşturuldukları dönem, Selçukluların Ortadoğu’da ve Anadolu’da önemli bir güç unsuru olarak varlıklarını sürdürdükleri bir süreçtir. Bu bağlamda Süryani tarihçilerin Türklerin kökeniyle ilgili kendilerine göre birtakım bilgiler nakletmeleri şaşırtıcı değildir. Ne var ki, Mikhael Rabo ve Bar ‘Ebroyo gibi tarihçilerin eserlerinden önce, Türklerin kökeni ile Kitab-ı Mukaddes anlatıları arasında bağlantı kuran başka herhangi bir Süryanice kayıt bilinmemektedir. Bu durumda söz konusu Süryani tarihçilerin bu bilgiyi veya iddiayı nereden edindikleri hususu muammadır. Nitekim alana ilişkin araştırmalarıyla tanınan M. Dickens da Mikhael Rabo öncesinde Süryani literatüründe Türklerin kökenini Magog ile ilişkilendiren herhangi bir verinin bulunmadığını belirtmektedir.⁹ Yine de M. Dickens, Mikhael Rabo’nun Arapçayı iyi bildiği tezinden hareketle, söz konusu kaydın Türkleri, Ye’cüc-Mecüc¹⁰ olarak tanımlayan bazı Müslüman yazarlardan nakledilmiş olabileceği ihtimaline dikkat çekmektedir.¹¹ Mikhael’in bu kaydının kaynağına ilişkin tartışmalar sürmektedir. Ancak burada önemli olan nokta, Mikhael tarafından Türklerin, Yâfes’in oğlu Magog şeklinde tanımlandığı ve bu tanımdan hareketle onların, Gog-Magog oldukları tezinin

Ankara: TTK Yayınları, 1945. s.292.

⁹ M. Dickens, “The Son of Magog: the Turks in Michael’s Chronicle”, *Parole de l’Orient*, 30 (2005), s. 433-450 (atıf için bk. sf. 436).

¹⁰ Ye’cüc-Mecüc, İslam terminolojisinde Zülkarneyn zamanında ortaya çıkan ve kıyametin kopmasına yakın dönemde zuhur ederek yeryüzünde bozgunculuk çıkartacak topluluğa verilen isimdir. Farklı bazı detaylar barındırır da Ye’cüc-Mecüc anlatısı Gog-Magog anlatısı ile aynı öğelere sahiptir. İ. Çelebi, “Ye’cüc-Mecüc”, *TDVİA*, C. XLII, İstanbul: TDV Yayınları, 2013, s. 373-375.

¹¹ Dickens, “The Sons of Magog”, s. 435; Bazı Müslüman müelliflerin Yecüc-Mecüc ve Türkler ilişkilendirmesi bahsi için bk. İ. Cerrahoğlu, “Ye’cüc – Me’cüc ve Türkler”, *AÜİFD*, C. XX (1975), s. 97-125.; A. Taşbolotov, *Yecüc ve Mecüc Hakkındaki Hadislerin İsnad ve Metin Açısından Tahlili*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007. s. 114-121.

vurgulanmasıdır. Nitekim Mikhael Rabo, kroniğinin ilerleyen sayfalarında Gog-Magog anlatılarıyla Türkler arasında bazı açılardan ilişkiler kurmaya devam etmiştir.:

Hezekiel peygamberin, onlar hakkında dünyayı istila edip Ureşalim'e (= Kudüs) kadar geleceklerine dair bir kehaneti vardır. [yazar, burada *Hezekiel Kitabı*'ndaki söz konusu kehaneti nakleder (*Hezekiel*, 38-39)] Bu kehanetin ruhu [zaman içerisinde] bizlere bu insanlarla ilgili benzer şeyleri gösterdi. [...] Aynı zamanda Urhoylu Mar Ya 'kub da yazılarında Hezekiel'in Türkler hakkında söylediklerini onaylıyor: «Hezekiel, *Türkaye* denilen bu kavim hakkında konuşmuştur: Onlar, Yahudilerin ikinci Nabukadnezzar¹² adıyla çağırdıkları Perslerin hükümdarı *Kombisos*¹³ zamanında çıkıp gelen ve Yudit'in Kitabı'nda¹⁴ belirtildiği gibi [Asurluların hükümdarı tarafından başlarına] general Holofernes'in¹⁵ sevk edildiği Gog ve Magog'dur». Bu hikaye ise şöyledir: ve nihayetinde Nebukadnezzar amacına ulaşmak için Holofernes'i çağırdı ve ona [şöyle] dedi «şimdi benden önce çıkacak ve 120 bin [piyade] ile çok sayıda binek ve 12 bin atlı alacaksın ve ağızındaki cümleyi hor görenlere [karşı] batı topraklarının üzerine gideceksin».¹⁶

7. yüzyılın Süryani yazarı Urhoylu Mar Ya 'kub'un Türkler ile Gog-Magog'u irtibatlandığı yukarıdaki kaydın ve ayrıca sonraki tarihlerde diğer bazı Orta Çağ yazarlarınca da kurulan bu gibi bağlantıların kaynağı, Kitab-ı Mukaddes'te yer alan *Hezekiel Kitabı*'dır. Bu kitap, Peygamber Hezekiel'in altı vizyonunu ihtiva

¹² M.Ö. 604-562 yılları arasında Babil kralı.

¹³ M.Ö. 530-522 yılları arasında Pers İmparatoru.

¹⁴ Kitab-ı Mukaddes'te deuterokanonik kitaplar arasında yer alan bu eser, Holofernes karşısında İsrail'i savunan Yudit adlı bir kadının çabalarını konu edinir.

¹⁵ *Yudit Kitabı*'nda Babil Kral II. Nabukadnezzar'ın batılı kavimler üzerine gönderdiği generallerinden biri.

¹⁶ Sür. metin: Mikhael Rabo, *Chronique*, C. IV, L. XIV/I, s. 566-567; Fr. çev.: C. III, L. XIV/I, s. 151.

Peygamber Hezekiel Tasviri

eder. Kitabın otuz sekiz ve otuz dokuzuncu bablarında geçen vizyon, Magog isimli geniş bir coğrafyada hüküm süren Gog adlı bir kralın¹⁷ İsrail ile mücadelesini anlatır. Anlatıya göre, Gog ve ordusu son derece güçlü olmalarına rağmen Tanrı'nın gazabına

¹⁷ Görüldüğü üzere *Hezekiel Kitabı*'daki bu tanım, bugünkü Gog-Magog kavrayışımızdan oldukça farklıdır. Gog-Magog'un bugünkü anlamda tek bir kavim olarak tanımlanması *Yeni Ahit*'teki *Vahiy Kitabı*'na dayanmaktadır: "Bin yıl tamamlanınca Şeytan atıldığı zindandan serbest bırakılacak. Yeryüzünün dört bucağındaki ulusları yani Gog'la Magog'u saptırmak ve savaş için bir araya toplamak üzere zindandan çıkacak. Toplananların sayısı deniz kumu kadar çoktur. Yeryüzünün dört bir yanından gelerek kutsalların ordugahını ve sevilen kenti kuşattılar. Ama gökten ateş yağdı, onları yakıp yok etti". (Vahiy 20: 7-9). Ayrıca bk. S. Bøe, *Gog and Magog. Ezekiel 38-39 as Pretext for Revelation 19- 17,21 and 20,7-10*, WUNT 135, Tübingen: M. Siebeck 2001, s. 150.

uğrar ve mücadeleyi kaybederek yok olurlar.¹⁸ Metni hakkında konuştuğumuz 12. yüzyılın Süryani tarihçisi Mikhael Rabo ise eserinde söz konusu bu kehanetin tamamını nakletmekte ve Gog ordusunu Türkler ile özdeşleştirerek yeniden yorumlamaktadır.

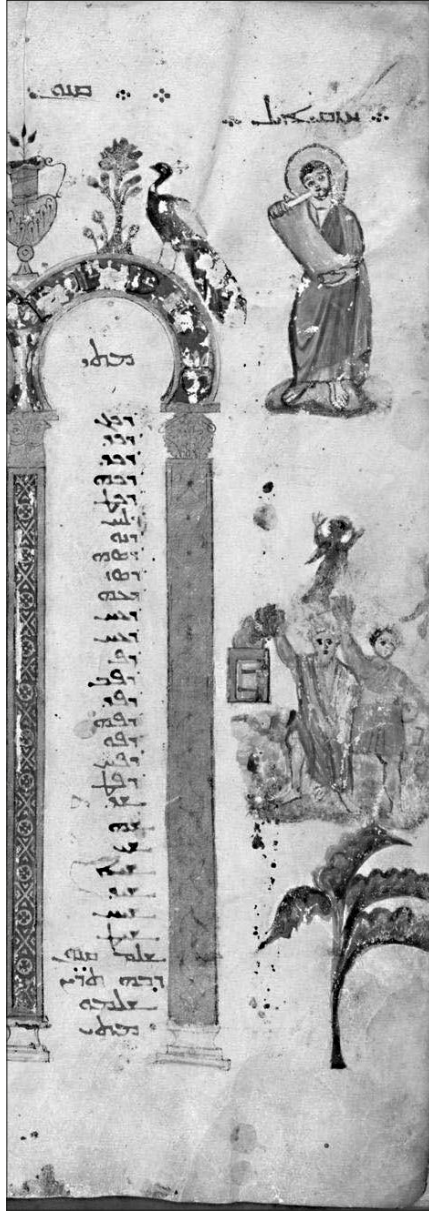
Metinden de anlaşılacağı üzere Mikhael Rabo, bu kaydında Urhoy Piskoposu Mar Ya 'kub'un (684-708) çalışmalarına da başvurmuştur. Ancak onun, Mar Ya 'kub'un hangi eserinden ya da eserlerinden yararlandığı bilinmemektedir. Öte yandan metindeki *Hezekiel Kitabı* ile *Yudit'in Kitabı*'na yapılan atıflardan hareketle, Mar Ya 'kub'un Kitab-ı Mukaddes tefsirlerinin Mikhael Rabo'ya kaynaklık ettiği düşünülebilir.¹⁹ Bununla birlikte metinde anakronik sorunlar da mevcuttur. Zira Mar Ya 'kub'un ve dolayısıyla Mikhael Rabo'nun naklettiği anlatıda, Babil Kralı II. Nebukadnezzar (M.Ö. 604-562) ile Pers İmparatoru II. Kambises'in (M.Ö. 530-522) aynı kişiler olarak sunulması büyük bir hatadır. Fakat bu hata söz konusu yazarlardan değil, başka pek çok anakronik yanlışı da barındıran *Yudit Kitabı*'ndan neşet etmektedir.²⁰

Mikhael Rabo Kroniği özelinde altı çizilmesi gereken bir başka husus ise Holofernes'in komutası altındaki ordunun Türklerden müteşekkil olduğu iddiasıdır. Aslına bakılırsa, *Yudit Kitabı*'ndaki anlatıya göre bu ordu, II. Nebukadnezzar'ın Medlerle mücadele ettiği sırada, kendisiyle müttefik olmaları için çağrıda bulunduğu çeşitli halkların, onun bu çağrısına yanıt vermemeleri üzerine onları cezalandırmak amacıyla görevlendirdiği ve başına

¹⁸ *Hezekiel* 38-39. *Hezekiel Kitabı*'ndaki Gog ve Magog anlatısının otantikliği meselesi için bk. W. A. Tooman, *Gog of Magog. Reuse of Scripture and Compositional Technique in Ezekiel 38-39*, FAT 2. Reihe, Tübingen: M. Siebeck, 2011.

¹⁹ Dickens, "The Son of Magog", s. 438.

²⁰ Bu konuda bk. *The New Oxford Annotated Bible: New Revised Standart Version with Apocrypha*, ed. M. D. Coogan vd., Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 1389-1409.

Peygamber Hezekiel Tasviri, (Rabbula İncili, 6. Yüzyıl)

da Holofernes'i atadığı ordudur.²¹ Dolayısıyla tarihî ve coğrafi kıstaslar göz önüne alındığında, söz konusu ordunun Türklerden müteşekkil olması olanaksızdır. Ne var ki Mikhael Rabo, Türkleri Gog-Magog ile irtibatlandırabilmek amacıyla, *Yudit Kitabı*'ndaki anlatıyı oldukça tartışmalı bir biçimde yeniden yorumlamış, hatta belirli ölçüde baştan şekillendirmiştir.

Kroniğin XIV. kitabında yer alan bir diğer kayıta ise Mikhael Rabo, Türklerin yaşadıkları coğrafya hakkında önemli birtakım bilgiler verirken Gog-Magog vurgusunu yinelemektedir:

Gog ve Magog olarak çağrılan Türklerin ikamet ettikleri bölge kuzeydoğudadır. Bunu sadece kehanetlerden değil atalarımızla beraber görüp işittiklerimizden öğrendik [...] Bu bölgenin aşılamaz dağlarla çevrili olduğu ve sadece iki yerinde, orada olanların çıkabileceği ve oraya gidenlerin de girebileceği türden geçitler bulunduğu söylenir. Bu geçitlerden biri Pers topraklarının ötesinde doğuda; öteki kuzeyde İberyadır ki bu ikincisinde müstahkem yapılar vardır. [Bu ikinci kapının] oradaki insanların [bölgeden] çıkışını engellemek adına Makedonyalı Büyük Aleksandros'un²² emriyle inşa edildiği söylenir.²³

Bu kayıta üzerinde durulması gereken en önemli nokta, Türk topraklarındaki geçitlere dair verilen bilgiler ile bu geçitlerin arka planda Gog-Magog anlatısı ile olan bağlantısıdır. Metinde doğuda olduğu belirtilen ilk geçit J. B. Chabot tarafından Belh Geçidi olarak yorumlanmıştır.²⁴ Bu geçit, Belh şehrini Semerkand'a bağlayan ve Orhun yazıtlarında da bahsedilen Demir Kapı'dır.²⁵ Bununla birlikte, müstahkem yapıları barındırdığı

²¹ Bk. *Yudit'in Kitabı*, 1: 7-12 ve ayrıca 2:1-20.

²² M.Ö. 336-323 yılları arasında Makedonya kralı.

²³ Sür. metin: Mikhael Rabo, *Chronique*, C. IV, L. XIV/II, s. 566; Fr. çev.: C. III., L. XIV/II, s. 151.

²⁴ Mikhael Rabo, *Chronique*, C. III., L. XIV, s. 151.

²⁵ T. Tekin, *Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*, Ankara: TDK Yayınları, 2006, s. 20-21.

söylenen ikinci geçit ile de açık bir şekilde Derbend Geçidi tasvir edilmektedir. Kafkasya'da konumlanan bu geçit eski çağlardan beri askerî ve stratejik önemini koruyan önemli bir merkezdir.²⁶

Metinde yer alan Derbent Geçidi'nin Makedonya Kralı Büyük Aleksandros'un (M.Ö.336-323) emriyle inşa edildiği bilgisinden hareketle Mikhael Rabo'nun burada *Aleksandros Romansı*'nın²⁷ (Türkçe literatürde İskender Romansı olarak da geçer) Süryanice uyarlamasından faydalanmış olabileceği kanaatine varılabilir. Bu romansa göre, göre Aleksandros, iki dağın arasındaki vadiye (Kafkasya'dan bahsedilmektedir) ulaştığında Gog-Magog adı verilen halklarla mücadele etmiş ve ardından bu bölgeye bir set inşa ederek onların buradan çıkıp dünyayı istila etmelerini engellemiştir.²⁸ Mikhael Rabo, Türklerin yaşadığı coğrafyaya dair verdiği bilgileri *Alexandros Romansı*'ndaki bu

²⁶ Bu konuda bk. S. M. Aliev, "Derbend", *TDVİA*, C. IX, İstanbul: TDV Yayınları, s.164-166; O. Özgül-N. Ceylan, "Eskiçağ'da Kafkasya Geçitleri (Daryal ve Derbent)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4/13 (2017), s. 24-62 (atıf için bk. s. 38-40).

²⁷ Bugün bir edebî tür olarak kabul edilen *Alexandros ya da İskender Romansı*, Büyük Aleksandros'un doğuya gerçekleştirdiği seferler sırasında elde ettiği askerî başarıları efsanevi ve olağanüstü öğelerle betimleyen metinleri kapsar. Helenistik çağda Yunanca kaleme alınan bu metinlere dair ilk derlemenin 4. yüzyılda oluşturulduğu düşünülmektedir. Bu dönemden itibaren Latince, Arapça, Ermenice, Gürcüce ve Farsça gibi çeşitli dillere çevrilen *Alexandros Romansı*'nın Süryanice çevirisi, 7-9. yüzyıllar arasında büyük ihtimalle metnin bugün kayıp olan Pehlevice çevirisi esas alınarak yapılmıştır. Süryanice *Alexandros Romansı*'na dair günümüze ulaşan beş adet el yazması E. A. Wallis tarafından yayımlanmıştır. Bk. Süryanice metin: E. A. W. Budge, "Alexander the Great and Gog and Magog", *Zeitschrift für Assyriologie*, 6 (1891), s. 357-404. İngilizce çeviri: E. A. W. Budge, *The History of Alexander the Great, Being the Syriac Version of the Pseudo-Callisthenes*, Cambridge: Cambridge University Press, 1889. *İskender Romansına* dair ayrıntılı bir çalışma için bk. Z. D. Zuwiyya (ed.), *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*, Leiden-Boston: Brill, 2011.

²⁸ *the Syriac Version of the Pseudo-Callisthenes*, s. 149-154. Farklı bir Süryanice el yazmasındaki daha detaylı anlatı için bk. s.163-200.

verilerle açıklamış ve romansta yer alan Gog-Magog halklarını bir kez daha Türklerle ilişkilendirmiştir.

Sonuç olarak Mikhael Rabo'nun, Türklerin kökenlerine dair sunduğu bilgilerle eserinde bir Gog-Magog anlatısı inşa ettiği söylenilebilir. Bu minvalde Kitab-ı Mukaddes'te yer alan ve çoğunlukla Türklerle herhangi bir bağlantısı bulunmayan Gog-Magog anlatılarını dahi Türklerle ilişkilendirmiştir. Mikhael Rabo'nun yaşadığı dönemde Türklerin İran, Irak, Suriye ve Anadolu'nun önemli bir kısmını çok kısa bir sürede ele geçirmeleri bu durumun temel sebebi olabilir. Zira kronikte, Türklerin bu coğrafyalardaki ilerleyişi Tanrı'nın, günahları karşılığında imamlara verdiği bir ceza olarak yansıtılır. Dolayısıyla Mikhael Rabo, Türklerin ilerleyişi ile *Hezekiel Kitabı*, *Yudit Kitabı* ve *İskender Romansı*'nda yer alan Gog-Magog betimlemeleri arasında bir paralellik kurmakta ve bilinçli bir şekilde söz konusu metinlerdeki kişi ya da toplulukları Türklerle ilişkilendirmektedir.

2. TÜRKLERİN KANTURAOĞULLARI OLARAK TANIMLANMALARI

Hız. İbrahim'in eşi Kantura (veya Keturah) ile oğullarından *Yaratılış Kitabı*'nda bahsedilmektedir.²⁹ Kantura ve oğullarına dair kaynaklara yansıyan yetersiz veriler, onları *Eski Ahit*'in en çok tartışılan karakterleri arasına sokmuştur.³⁰ Bu tartışmalı kimliklerinden dolayı Antik Çağ ve Orta Çağ'da kaleme alınan birtakım tarih ve tefsir kitaplarında Kantura'ya ve oğullarına dair oldukça farklı yorum ve açıklamalara rastlanılmaktadır.

²⁹ İbrahim bir kadınla daha evlendi. Kadının adı Kentura'ydı. Ondan Zimran, Yokşan, Medan, Midyan, Yişbak, Şuah adlı çocukları oldu. Yokşan'dan da Şeva, Dedan oldu. Dedan soyundan Aşurlular, Letuşlular, Leumlular doğdu. Midyan'ın Efa, Efer, Hanok, Avida, Eldaa adlı oğulları oldu. Bunların hepsi Kentura'nın soyundandı. (Yaratılış 25:1-4)

³⁰ R. E. Friedman, *Commentary on Torah*, New York: HarperCollins, 2001, s. 85.

Bar 'Ebroyo Kroniği'nin Arapça Muhtasarı:

33 و تزوج ابراهيم قنطورا ابنة ملك الترك

...ve İbrahim Türk hükümdarının kızı Kantura ile evlendi.

Ari'nın Kitabı:

[illegible]

...ve Sara'nın ölümünün ardından Abraham, Türklerin hükümdarı YağTı'nın kızı QanTı'ra'yı [eş olarak] aldı.

Kantura'nın babasının bir Türk hükümdarı olduğuna ilişkin bu kayıtların kaynakları bilinmemektedir. Süryani literatürü dahilinde burada ele aldığımız üç kaynak haricinde böyle bir veriye rastlanmamaktadır. İslam kaynaklarında ise Kantura'nın babasından Maktur ya da Yaktir (ki bu Solomon'un zikrettiği *YağTan* ismine çok yakındır) adıyla bahsedilmekte; ancak bu kaynaklarda söz konusu kişinin Türk olduğuna dair herhangi bir veri yer almamaktadır. Aksine *Taberî Tarihi* başta olmak üzere bazı İslam kaynaklarında, Kantura'nın babasının Arabü'l-Âri-be'den olduğunu belirtilmektedir.³⁵

³³ İbnü'l-İbri (Bar 'Ebroyo), *Târîhu Muhtaşari'd-düvel*, s. 23.

³⁴ (*The Book of Bee The Syriac Text*, (Sür. Ktobo d-deburiTo /Tr. Arının Kitabı), ed. E. A. W. Budge, Oxford: Clarendon Press, 1886, s. 42 (ܬܒܪܝܬܐ)).

³⁵ *The History of al-Tabarī*, C. II, İng. çev. W. M. Brinner, NY: State University of New York Press, 1987, s. 129. Bu konudaki kaynak karşılaştırmaları için bk: Hatalmıs, “Şahabilerin Türkleri Tanımaları”, s. 424.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜRYANİ TARİH YAZICILIĞINDA

AKHUNLAR

4. yüzyılda Güney Kazakistan'a ve ardından Toharistan'a göç eden Uar ve Hun boylarının bu coğrafyada verdikleri çeşitli mücadelelere müteakip siyasî bir teşekkül olarak ortaya çıkan Akhun Devleti, kuruluşundan itibaren hemen batı sınırında yer alan Sasanilerle askerî ve diplomatik birtakım ilişkiler geliştirdi.¹ Farklı dönemlerin kendine has koşullarına göre değişkenlik gösteren bu ilişkiler kimi zaman çeşitli askerî mücadeleler kimi zaman da (özellikle Bizans'a karşı) ittifaklar şeklinde devam etti. Takip eden yıllarda bölgede siyasî ve askerî nüfuzlarını arttıran Akhunlar, 5. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sasanilerin iç işlerine müdahale eden ve Sasani tahtı için mücadele halinde olan safların ittifak arayışına girdikleri önemli bir güç merkezi haline geldi. Aynı dönemde İpek Yolu ticaretini kontrol altına almaları da Akhunların bölgedeki nüfuz alanlarını genişleten

¹ Akhun Devleti'nin Kuruluşuna dair bk. İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1997 (15. Baskı) s. 83-85; M. Tezcan, "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu (31 Ekim-1 Kasım 2002)*, Ankara: TTK Yayınları, 2006, s. 9-57; E. Konukçu, "Akhunlar", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 1, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 1314; T. D. Baykuzu, "Asya Hunları, Akhunlar, Tabgaçlar", *Ötüken'den Kırım'a Türk Dünyası Kültür Tarihi*, ed. A. Kanlıdere - İ. Kemaloğlu, İstanbul: Ötüken, 2020, s. 50.

bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Akhunlar için bu parlak dönem 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşılaştıkları dahilî birtakım problemler ve gittikçe güçlenen rakiplerinden gelen baskılar neticesinde son bulmuştur. Bu dönemde bölgede etkin bir güç haline gelen Köktürklerin, Sasanilerle kurdukları ittifak sonucu Akhun Devleti 557’de ortadan kaldırılmış ve toprakları da müttefikler arasında paylaşılmıştır. Bu yeni dönemde Köktürk Devleti ile hakimiyeti altına aldığı Akhun bakiyelerinin Sasanilerle ilişkileri de benzer bir akışta devam edecektir. ²

Süryanice kaynaklar, bu kısa girişte değindiğimiz Sasani-Akhun ilişkilerinin siyasî ve askerî yönlerine dair oldukça önemli ve özgün birtakım kayıtlar sunmaktadır. Bunlar arasında ilk akla gelen histori-yografik metinler, *Ḳuzistan Kroniği*, *Sütuncu Yeşu ‘ Kroniği*, Ephesoslu Yuḥanon’un *Kilise Tarihi* ve *Mikhael Rabo Kroniği* adlı çalışmalardır. Ayrıca Doğu Kilisesi’ne mensup Hristiyan bir yazarca kaleme alınan, ama günümüze Arapça bir metin halinde intikal eden *Siirt Kroniği* de söz konusu ilişkilerin bazı yönlerine ışık tutan kıymetli bir eserdir. Bu bağlamda çalışmamızın üçüncü bölümünde, Sasani-Akhun ilişkilerinin, yukarıda zikrettiğimiz kaynakların konuya ilişkin kayıtlarından hareketle genel bir tasviri amaçlanmaktadır.

1. SASANİ HÜKÜMDARI I. KUBÂD’IN (488-531) AKHUNLARA SİĞİNMASINA İLİŞKİN KAYITLAR

5. yüzyılda yaşanan kıtlık ve Doğu’da Akhunlara karşı alınan ağır mağlubiyet Sasani topraklarında reformist hareketlerin güçlenmesine sebep olmuştur. Toplum nazarında güçlenen bu hareketlerin en başında bazı maddi unsurlardan toplumun eşit şekilde faydalanması gerektiğini savunan ve Mezdek b. Bâm-

² Konukçu, “Akhunlar”, s. 1330-1332; Baykuzu, “*Asya Hunları, Akhunlar, Tabgaçlar*”, s. 52; A. Taşağıl, *Türk Model Devleti Gök Türkler*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2020 (4. Basım), s. 274.

dân'ın önderliğinde yükselen Mazdekizm gelir.³ Tam bu dönemde Sasani tahtına oturan Kubâd (488-496 ve 498/9-531) da asillerin ve din adamlarının devlet yönetimi üzerindeki etkilerini kırmak adına bu eşitlikçi harekete destek vermiştir.⁴ Sasani topraklarında ayaklanmalara ve yağmalara sebep olan bu desteğin sonuçlarını ağır ödeyen Kubâd, asiller ve din adamları tarafından 496'da azledilmiş ve yerine kardeşi Câmasb (496-498/9) tahta çıkarılmıştır. Tutsak edilen Kubâd ise çevresinden aldığı yardımlarla çok geçmeden Sasani tahtı üzerindeki hakimiyetini tekrardan sağlayacaktır. Çalışmamızda sıkça başvurduğumuz *Sütuncu Yeşu 'Kroniği*, Kubâd'ın azledilmesi ile başlayan bu süreci şu şekilde kaydeder:

Pers asilleri, kirli ahlakı ve sapkın yasaları nedeniyle Kubâd'ı öldürmek için gizlice plan yaptılar ve o, (=Kubâd) bunu öğrendiğinde tahtını terk etti ve bir rehine iken maiyetinde yetiştirdiği hükümdara⁵ yani Hun topraklarına kaçtı. Onun yerine kardeşi Câmasb, Persler üzerinde hüküm sürdü. Kavad, [kendini] kız kardeşinin kızını Hunların arasından eş [olarak] aldı. Zira onun bu kız kardeşi,

³ Mazdekizmin yapısı, menşei ve Mezdek b. Bâmdân öncesi temellerine dair bk. Kenan Has, "Mezdekiyye", *TDVİA*, C. XXIX, Ankara: TDV Yayınları, s. 523-524; H. Gaube, "Mazdak: Historical Reality or Invention?", *Studia Iranica*, 11 (1982), s. 111-122; L. Eichenberger, "Communist, Heretic, Rebel: Mazdak and the History of Religion", *ZfR*, 28 (2020), s. 237-258.

⁴ Kubâd'ın bu harekete siyasî amaçlar gözeterek destek vermesine dair bk. P. Crone, "Kavad's Heresy and Mazdak's Revolt", *JBIPS*, 29 (1991), s. 21-42; P. Pourshariati, *Decline and the Fall of the Sasanian Empire*, London-NY: I.B. Tauris, 2008, s. 78; T. Daryae, *Sasanian Persia: The Rise and Fall of an Empire*, London- NY: I. B. Tauris, 2009, s.26-27.

⁵ Sasani hükümdarı Kubâd, çocukluğu sırasında Akhunlara rehine olarak gönderilmiş ve orada birkaç yıl geçirmiştir. Zira Kubâd'ın babası I. Firûz (459-484), Akhunlar karşısında uğradığı ağır yenilgilerin sonucunda ödemesi gereken fidyenin bir kısmını ödeyemeyince o zamanlar on yaşını ikmal etmiş olan oğlu Kubâd'ı Akhun hükümdarına rehin olarak yollamış; Kubâd orada geçirdiği yılların ardından babasının gerekli fidyeyi ödemesi üzerine ülkesine dönmüştür. Bk. Daryae, *Sasanian Persia*, s. 25

bir zamanlar babalarının (=I. Firûz) öldürüldüğü savaş sırasında Hunlarca esir alınmıştı. Bu esir kız, Pers hükümdarının kızı olduğu için Hun hükümdarının eşi olmuş ve bir de kız çocuğu doğurmuştur. Kubâd, kendi ülkesinden kaçtığı anda [Hun hükümdarı] bu kızı, ona eş olarak verdi.⁶ Üstelik Kubâd, Hun hükümdarı ile kurduğu bu aile bağından cesaret alarak hakimiyetini yeniden tesis etmesine yardımcı olacak bir ordu tahsis etmesi için Hun hükümdarının önünde her gün <ağlardı>.⁷ İstedığı gibi kayınpederi tarafından kendisine büyük bir ordu verildi ve Pers topraklarına gitti. Kardeşi (= Camâsb) bunu duyunca kaçtı. [Kubâd] amacına ulaştı ve asilleri öldürdü.⁸

Sütuncu Yeşu ‘Kroniği’ndeki bu kaydı destekleyen *Siirt Kroniği* ise Kubâd’ın kaçışına dair daha detaylı bilgiler sunar:

Din adamları Kubâd’ı görevden aldıktan sonra yerine Câmâsb’ı seçtiler. Kubâd’a gelince, o da hapse atıldı. Kız kardeşi ona ulaşmak istedi ancak başaramadı. Kız kardeşi en sonunda Câmâsb’a yalvardı ve Câmâsb da onun yalvarışlarına boyun eğerek Kubâd’ın hapsedildiği yere girip ağabeyiyle yaşaması için ona izin verdi. [Kız kardeşi] o andan itibaren [Kubâd’ı] hapisten kaçırmak için elinden gelen her hileyi denemekten geri durmadı. Sonunda şu kurnazlığa başvurdu: Kubâd’ı bir hasıra sardı ve [bu hasırı] hayız olduğu dönemde kullandığını söyleyerek ça-

⁶ Kroniğe göre 484 yılında vuku bulan Sasani-Akhun savaşında I. Firûz’un kızı ve Kubâd’ın kız kardeşi Firûzdukht, Akhunlar tarafından esir alınmıştır. Kısa süre sonra Akhun hükümdarı ile evlenen Firûzdukht’un bir kızı olmuştur. Sasani ülkesinden kaçıp Akhunlara sığınan I. Kubâd da burada Firûzdukht ve Akhun hükümdarının kızı yani yeğeni ile evlenmiştir. Taberî’ye göre, Firûzdukht, esir alınmış ancak onunla evlenmek isteyen Akhun hükümdarını reddetmiştir. bk. *The History of al-Tabarî V: The Sasanids, the Byzantines, the Lakhmids and Yemen*, SUNY, İng. çev. C. E. Bosworth, Albany NY: State University of New York Press, 1999, s. 119.

⁷ MS ve Wright edisyonu: ܠܚܕܐܝܬܐ. Chabot: ܠܚܕܐܝܬܐ. Bu çeviride Wright edisyonunu esas aldık. Sür. metin: *The Chronicle of Joshua the Stylite*, 1882, s. 19; İng. çev: *The Chronicle of Pseudo Joshua the Stylite*, 2000, s. 21.

⁸ *The Chronicle of Joshua the Stylite*, s. 21

maşırcıdan [hasır] alıp götürmesini istedi. Hapishanenin gardiyanları kirlenmekten endişe duyup hasıra pek yanaşmadılar. Böylece Kubâd, babasının yaptığı gibi yakın dostluk kurduğu Türklerin hükümdarına sığındı. Kubâd, Türklerin hükümdarından yardım da talep etti ve hükümdardan bazı askerî birlikler elde etti. Kubâd hemen sonrasında ülkesine dönerek iki yıllık saltanat döneminden sonra Camâşb'ı devirdi. Din adamlarının bir kısmını öldürdü ve birkaçını da hapse attı ama Hristiyanlara iyi davrandı. Çünkü bazıları Türk ülkesine kaçışında ona hizmette bulunmuşlardı.⁹

Tutsak edilen Kubâd'ın kaçarak Akhunlara sığındığına dair kayıtlara Taberî'nin *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk* ve Prokopios'un *Savaşlar* adlı eserlerinde de rastlamaktayız. Taberî'nin kaydı, *Sütuncu Yeşu* ' *Kroniği* ve *Siirt Kroniği* ile paralellik gösterirken Prokopios, Kubâd'ın fark edilmemek için eşinin kıyafetlerini giydiğini ve dostu Seoses'in yardımıyla kaçmayı başardığını kaydeder.¹⁰ Ancak bu iki kaynak, *Sütuncu Yeşu* ' ve *Siirt Kroniği* 'nin aksine Akhunlar odaklı detaylı bir anlatıma sahip değildir.

Bu konuyu ele alan yukarıda zikrettiğimiz kaynakların hemen hepsi anlatılarının devamında aynı noktaları vurgulamaktadır: Nihayetinde Akhun desteğini alan Kubâd, 498'da büyük bir

⁹ *Histoire Nestorienne (Chronique de Séert), Seconde Partie I*, s. 127-128; *Siirt Vakayinamesi*, s. 160-161. L. Tang, Kubâd'ın kaçışında ona yardım eden bu Hristiyanları "Hristiyan bir Türk" şeklinde çevirmiştir. Ancak kaynağa da açık bir şekilde yer aldığı üzere bu yardımcıları, bir kişiden ziyade Hristiyanlar (النصارى) şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca bu Hristiyanların kimliklerine dair kaynaklarda yer alan yetersiz bilgilerden dolayı onların Türk olup olmadıkları hakkında kesin bir kaniya varmak da oldukça zordur. Bk. L. Tang, "Turkic Christians in Central Asia and China (5th-14th centuries)", *Festschrift in honor of the 80th birthday of Professor Geng Shmin*, ed. Z Dingjing ve A. Yakup, Beijing: Minzu University Press, 2009, s. 435-448 (atf için bk. s. 439).

¹⁰ *The History of al-Tabarî* V, s. 134-136; Procopius, *History of Wars*, I/6, s. 42-45.

mukavemetle karşılaşmadan Sasani tahtını tekrardan ele geçirmiş ve yaklaşık iki yıl önce kendisini tutsak edenlerden de intikamını almıştır.

2. SASANİ HÜKÜMDARI I. HÜSREV'İN (531-579) TÜRKLERE (?) GÖNDERDİĞİ SAVAŞ ESİRLERİNE İLİŞKİN KAYITLAR

Geç Antik Çağ boyunca devam eden ve cereyan ettiği çok geniş coğrafi sahalarda her açıdan olumsuz tesirler husule getiren en önemli siyasî hadiselerden biri, Roma/Bizans ve Part/Sasani imparatorlukları arasındaki sonu gelmez savaşlardır. Bilindiği gibi bu savaşların en son ve en kanlı dönemi 602-628 yılları arasında yaşanmıştır. Bundan çok kısa bir zaman sonra başlayan İslam fetihleri ise Sasani İmparatorluğu'nun tarihe mâl edilmesi pahasına tüm İran sahasının Müslümanlarca ele geçirilmesi sonucunu doğurarak bu kadim Bizans-Sasani mücadelelerini de ebediyen bitirmiştir.

Bizans-Sasani savaşlarının önemli bir merhalesi de 572-592 yılları arasında yaşanmıştır. Bu süreçte, her ne kadar çatışmalar Kafkasya ve Mezopotamya gibi bölgelerle sınırlı kalmış ise de çatışmaların sonuçları her iki taraf için siyasî, askerî ve iktisadî açılardan yıpratıcı olmuştur. Bu savaşın en önemli ve şiddetli cephesi, 573 yılında Sasani Hükümdarı I. Hüsrev Anuşirvan (531-579) tarafından başlatılan seferdir. Nitekim Sasaniler, bu sefer esnasında Suriye'de ve Mezopotamya'da önemli kazanımlar elde etmişler, daha önce birçok defa kuşatmalarına rağmen ele geçiremedikleri ve Bizans açısından hayatî derecede önem arz eden Dara şehrini de ele geçirmişlerdir.¹¹

¹¹ Günümüzde Nusaybin'in kuzeybatısındaki Oğuz Köyü'nde yer alan Dara şehri (Anastasiopolis/Sergiopolis olarak da bilinir), Bizans – Sasani sınırında bulunan stratejik bir askerî merkezdir. Bu stratejik öneminden dolayı Sasaniler tarafından 530, 540 ve 544'te defalarca kuşatılan Dara, 573'te Sasanilerin eline geçmiştir. Bk. G. Greatrex ve S.N.C. Lieu, *The Roman East*

Süryani tarihçi Ephesoslu Yuḥanon'un 6. yüzyılda kaleme aldığı *Kilise Tarihi*, bu dönemin Bizans-Sasani mücadelelerine de belirli ölçüde ışık tutan ana kaynaklar arasındadır. Yuḥanon bu eserde, yukarıda bahsi geçen 573 Yılı Seferi'ni de ele almıştır. Yuḥanon, bu seferin sonuçlarını anlatırken, Türklere (?) dair ayrıntılı ve özgün bir kayıt da sunmaktadır. Bu kayda göre, I. Hüsrev Anuşirvan, esir aldığı iki bin Romalı genç kızı 573 Seferi'ndeki yardımcılarından ötürü müttefikleri olan Türklere armağan olarak gönderir:

Perslerin hükümdarı¹², başarılı seferin ihtişamıyla sarhoş oldu; Roma topraklarında elde ettiği büyük ganimetin memnuniyeti içinde, esirler arasında olgun ve güzellikte mükemmel iki bin genç kızın seçilmesi emrini verdi. Seçilen kızlar hükümdarın önüne çıkarıldılar. Perslerin hükümdarı, bu genç kızların, önce görkemli ve pahalı elbiseler içinde altın, gümüş ve inciler ile gelinler gibi süslenmelerini, ardından da Pers ülkesinin kalbinde yaşayan ve Turķis denilen barbarlara yardımları karşılığında gönderilmelerini emretti.

Her şey onun emrine göre yapıldı. Hükümdar, görevlendirdiği marzbanlara¹³, yapılacak masraflar için büyük miktarda para yardımı sağladı ve sonra onları gönderdi; kızların yolda zayıflayıp güzelliklerini kaybetmemeleri için yolculuğun usulca ve acele edilmeksizin sürdürülmesini emretti. Kızlar ise babalarından, kardeşlerinden

tern Frontier and the Persian Wars II (AD 363-630), NY: Routledge, 2002, s. 147- 150; A. Kütük, "Bizans İmparatorluğu'nun Alternatif İstihkâm Şehri: Dara (Anastasiopolis), Kuruluşu ve Günümüze Kadarki Durumu", *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, VIII/2 (2013), s. 69- 85.; Dar-yae, *Sasanian Persia*, s. 31.

¹² Mikhael Rabo'da (ܡܝܚܐܝܠ ܪܒܘܕܐ = Tr. Perslerin hükümdarı Kusro) bk. Mikhael Rabo, *Chronique*, II, s. 350.

¹³ Sasanilerde sınır muhafızlarına verilen isim. Bk. D. Nicolle, *Sassanian Armies, The Iranian Empire early 3rd to mid 7th centuries AD*, Yorkshire: Montvert Publications, 1996, s.10.

ve diğer akrabalarından koparılmışlardı; imanlarının¹⁴ zedeleneyeceğinden ve ruhlarının kaybolacağından endişe ediyor, vahşi barbarlar olan düşmanlarının eline geçecek bedenleri için derin keder duyuyorlardı. Onlar artık kız kardeşler olmuşlardı; hep birlikte kendi dillerinde tek bir ağızdan yaşam yerine ölüm için dua ediyorlardı. [...] Onlar, birbirleriyle istişare ederek şöyle dediler «Şimdi bizler kardeşiz ve imanlı kimselerin kızlarıyız. Öyleyse birbirimizden ayrılmadan tek bir arzu, tek bir ruh ve tek bir akılla hepimiz aynı amaca sarılalım. Bedenlerimiz barbarlar tarafından lekelenmeden, ruhlarımız kirlenmeden ve ölüm bizi yakalamadan önce, bedenlerimiz hâlâ pür ve ruhumuz hâlâ imanla dolu iken bedenlerimizi ve ruhlarımızı temiz bir halde Mesih'e sunabilmek, düşmanlarımızdan korumak ve ebediyen yaşamak için kendimizi Rab İsa Mesih'in adıyla ölüme teslim edelim [...]»

Ancak marzbanlar onları izlediği için bu amaçlarını gizli tuttular ve bir süre sonra [marzbanlara] şöyle dediler: «Bize izin verirsiniz nehrin kıyısında yıkanmak isteriz ama sizler bu kadar yakından bizi gözetlerken yıkanmaktan imtina ediyoruz. Bizden uzaklaşırsanız yıkanacağız» ve marzbanlar da çekilip uzaklaştılar. [Kızlar] birbirlerini cesaretlendirip bir an bile tereddüt etmeden kendilerini İsa Mesih'in adıyla nehre attılar ve boğuldular. Marzbanlar nehre baktıklarında bazılarının battıklarını bazılarının ise nehrin yüzeyinde yığınlar hâlinde durduklarını gördüler ve aceleyle nehre doğru koştularsa da kızların hiçbirinin hayatta olmadığını anladılar.¹⁵

Persler tarafından Türklere (?) gönderilen 2000 genç kız anlatısına, Ephesoslu Yuhanon'dan yüzlerce yıl sonra yaşayan iki

¹⁴ Ephesoslu Yuhanon, Hristiyan bir yazar olması hasebiyle “imanlılar” derken kızların da Hristiyan olduklarına vurgu yapmaktadır.

¹⁵ Sür. metin: *Ecclesiastical History*, 1909, s.41-45; İng. çev.: VI/VI, s. 387-390. Aynı anlatı, Vatikan'ın Süryanice el yazması koleksiyonlarından Vat. Syr. 145'in *Tarihlerin Özeti* olarak adlandırılan son evrakında da “*Pers Krallının Dara'yı Ele Geçirishi*” başlığı altında anlatılmaktadır. Bk. Vat. Syr. 145, f.101v-104v. https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.sir.145.